

Факултет Православни богословски

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

(Број захтева)

Веће научних области друштвено-
хуманистичких наука

(Назив већа научне области коме се захтев
упућује)

(Датум)

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на одлуку о прихватању теме докторске дисертације и о одређивању ментора

Молимо да, сходно члану 47. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду ("Гласник Универзитета", број 186/15-пречишћени текст и 189/16), дате сагласност на одлуку о прихватању теме докторске дисертације:

Историјско-богословска оцена односа између Цркве и државе у
Русији у XV–XVI веку (критичко-компаративна анализа)

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ

теологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Александар (Игор) Дунаев

2. Претходно образовање (назив и седиште факултета, студијски програм):

УБ ПБФ, теолошки мастер програм

3. Година завршетка

претходног нивоа студија: 2018.

2018.

4. Година уписа на докторске студије:

5. Назив студијског програма
докторских студија:

Теологија

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Име и презиме ментора: др Радомир Поповић

Звање: редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Ранохришћански светитељи на тлу источног Илирика, Богословље, 1 (2013) 80-92
2. Васељенски сабори 1-2, Београд (2011-2012)
3. Појмовник црквене историје, Београд (2011)
4. Хришћанство у историји - зборник радова из црквене историје, Београд (2011)
5. Хришћанство на тлу источног Илирика, Београд (2004) (на француском 1996)

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће факултета

(назив надлежног тела факултета)

на седници одржаној 15.12.2020. размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације јер садржи оригиналну идеју и да је од значаја за развој науке, примену њених резултата, односно развој научне мисли уопште.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Прилог
1. Одлука Наставно-научног већа о прихватању теме и одређивању ментора
 2. Извештај Комисије о оцени научне заснованости теме докторске дисертације

Напомена: Факултет доставља Универзитету захтев са прилозима у електронској форми и у једном писаном примерку за архиву Универзитета

На основу чл. 28. и чл. 65. Статута Православног Богословског факултета, Научно-наставно веће Факултета на својој 1. седници у школској 2020/2021, одржаној 15.12.2020. године, донело је следећу

Веће доноси
ОДЛУКУ

1. Прихвата се извештај Комисије за одобрење теме докторске дисертације **Александра Дунаева** под насловом „Историјско-богословска оцена односа између Цркве и државе у Русији у XV-XVI веку (критичко-компаративна анализа)“ у саставу: **др Владислав Пузовић**, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; **др Растко Јовић**, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; **др Ивица Чаировић**, доцент Православног богословског факултета Универзитета у Београду.

2. Задужује се Служба за студентска питања Факултета да предметни извештај са предлогом и потребном документацијом достави Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Кандидат је предао Већу пријаву за израду докторске дисертације.

Веће Факултета оформило је сходно актима факултета комисију за одобрење теме докторске дисертације. Комисија је у благовременом року поднела извештај Већу Факултета.

По разматрању поднетог извештаја, Наставно-научно веће Православног Богословског факултета Универзитета у Београду, донело је одлуку као у диспозитиву.

Доставити:

- Именованом
- Већу научне области УБ
- У досије
- Архиви

проф. др Зоран Ранковић, декан

**ПРИЈАВА
ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

1. **Име (име родитеља) и презиме:** јеромонах Андроник (Александр Дунајев)
2. **Студијски програм:** докторске академске студије теологије
3. **Школска година уписа на студијски програм:** 2018-2019
4. **Број индекса:** 18/3001
5. **Претходно образовање кандидата (основне и мастер студије):**
теолошке мастер академске студије.
6. **Радни наслов теме докторске дисертације:** Историјско-богословска оцена односа између Цркве и државе у Русији у XV–XVI веку (критичко-компаративна анализа).
7. **Научне области које обухвата тема докторске дисертације:** општа историја Цркве.
8. **Контакти (телефон, мобилни телефон, e-mail):** _dunaev.andronik@mail.ru; +79058815126.

Прилози:

- Образложење теме (научна област из које је тема, предмет научног истраживања, основне хипотезе, циљ истраживања и очекиване резултате, методе истраживања и списак стручне литературе која ће се користити)
- Биографија кандидата
- Библиографија кандидата
- Изјава да предложеној тему кандидат није пријављивао на другој високошколској установи у земљи или иностранству
- Мишљење одговарајућих етичких комитета о етичким аспектима истраживања, уколико је предвиђено посебним прописима.

Подносилац пријаве

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

Тема: Историјско-богословска оцена односа између Цркве и државе у
Русији у XV–XVI веку
(критичко-компаративна анализа)

Кандидат:
јеромонах Андроник (Дунајев), 18/3001

Ментор:
др Радомир Поповић

Београд 2020.

Оглавление

Актуелност теме истраживања	3
Предмет и циљ рада	11
Истраживачке методе	14
Основне хипотезе спроведеног истраживања	15
Кратак садржај рада	20
Очекивани резултат	28
Извори	29
Литература	35

Актуелност теме истраживања

Током целе своје вишевековне историје, Руска православна Црква детаљно развија учење о томе како јој ваља живети у свету који је окружује и како се односити према његовим чиниоцима. Историјски гледано, камен темељац тог учења представља питање односа између државе и Цркве. У оквирима овог питања, у данашњем православљу постоји комплекс идеја које савремена историографија, практично, није ваљано ни проучила. Истраживање различитих учења о моделима изградње односа између Цркве и државе, која су присутна у савременој руској православној мисли, по нашем мишљењу, представља изузетно важан задатак.

У наше време, теоријску и практичну важност стичу идеје изградње правне државе, узајамног утицаја правних и моралних категорија у уређивању друштвених односа, формирања грађанског друштва и његовог односа са државом, као и проблеми односа Цркве са државом и грађанима. Да бисмо разумели данашње идеје, институције и установе, морамо се упознати са процесом њиховог формирања и осмишљавања од стране истакнутих представника ранијих покољења.

Важност историјског искуства за савремене односе између државе, Цркве и друштва нагласио је сада већ покојни патријарх московски и све Русије Алексије II. Он је истакао да идеја јединства друштва и његових нераскидивих веза са државом има чврсту традицију, чији корени сежу у трагична времена Смутног доба. Управо тада је народ по први пут преузео на себе одговорност за судбину државе и њен територијални интегритет.

Актуелност овог истраживања условљена је чињеницом да Руска православна Црква, након више деценија принудне социјалне и политичке изолације, однедавно узима најактивније могуће учешће у развоју руског друштва. Због тога је важно разумети програмске принципе којих се Московска патријаршија придржава у својим односима са државом и друштвом. Потреба за политиколошком анализом условљена је чињеницом да Црква на основу поменутих принципа не само што одређује своје место и улогу у постојећим социјалним и политичким околностима, него и руском друштву нуди своје виђење политичког уређења земље у складу са верским нормама православља, премда то и није увек адекватна реакција на социјалне проблеме друштва.

Представници унутарцрвених токова и токова блиских Цркви често јавно износе своје сопствене погледе на савремени световни политички систем који се разликују од ставова Московске патријаршије и нуде своје моделе будућег уређења државе и друштва. Понекад се

основни ставови верског учења појединих унутарцрквених група налазе у колизији са политичким и социјалним институцијама руског друштва. Те групе не само што одбацују норме социјума, већ му се агресивно супротстављају, пропагирајући уништење или кардинално мењање државних и социјалних институција. Због тога је истраживање политичко-социјалних аспеката оних учења која су присутна унутар Цркве крајње актуелно, а наш задатак је био да уочимо изворе тих феномена.

Исто тако, имали смо задатак да истражимо културне изворе односа између власти и Цркве, да представимо јединствену природу и посебност те сарадње, историју њеног развоја, те да уочимо савремене тенденције у односима између државе и Цркве, у околностима мултиконфесионалности, идеолошког и културног плурализма.

У савременој етапи актуелна је дубока анализа постојећих кратолошких концепција и питања везаних за природу, порекло и сферу примене власти, у синтези са општенаучним схватањем власти на основу интердисциплинарних веза у оквирима хуманистичког знања. Актуелност рада је, такође, условљена општим интересовањем за различите појаве везане за природу власти: социјалну неједнакост, политичку присилу, култ личности шефа државе, однос према власти као према институцији која има и религијско утемељење. Стога је за руску религиологију актуелан читав комплекс проблема повезаних са феноменом власти: верска тумачења порекла власти, сфере њених овлашћења и примене у друштву са становишта идеје више правде, питање казне услед злоупотребе власти, проблем односа између световне и духовне власти.

Од давнина је познато да у историји нема безначајних периода или догађаја. Значај сваке епохе разоткрива се у спрези са другим историјским периодима, сваки догађај утиче на ток историје и оставља мање или више опипљиве трагове у овом свету. Исто тако и у историји, ако један или неколико догађаја нису проучени, онда историјски процес губи на јасноћи, многи догађаји постају неразумљиви. Очигледно је да историја одређеног народа која садржи превише „празнина“ престаје да буде историја и постаје низ легенди и хипотеза. Из тог разлога историчари пажљиво проучавају сваки период, а понекад се изнова и изнова враћају на нешто што су њихови претходници већ проучили.

Народ који губи своју историју губи и право да се зове нацијом и постепено нестаје, стапајући се са другим етносима. Нација која је заборавила своју прошлост осуђена је на нестанак, као дрво чији се корен сасушио.

Од тренутка свог оснивања Црква је позвана да чува оно што су јој предали апостоли. „О Тимотеје, сачувај поверен ти залог, клонећи се поганих и празних разговора и спорова лажно названог знања...“ (1Тим 6, 20). Ове речи су упућене не само Тимотеју, него и целој

Цркви. Што се Црква више ширила, то је апостолско откровење све више постајало наслеђе из прошлости. Да би се оно наставило у савременом животу верника, традиција се морала чувати из генерације у генерацију. Тако је Цркви постала потребна њена овоземаљска историја и појавили су се аутори који су одговорили на ту потребу. Малтене одмах након завршетка доба прогона, када је хришћанство стекло легалан статус, почели су да се појављују различити радови историјског карактера, као што је, на пример, Историја Јевсевија Памфила. Ово дело говори не само о тријумфу и успесима Цркве, него и о потешкоћама, па чак и о грешкама које су чинила њена чеда. У доба васељенских сабора, историјско сећање Цркве сачувало је одлуке тих сабора као закон живота верних. Праксу сазивања сабора наследиле су све помесне Цркве. Ни Руска Црква није изузетак. Будући верна црквеном наслеђу, она је узела за правило да сва питања решава саборно. Иако помен првог руског црквеног сабора у летописима налазимо тек у XII веку, несумњиво је да су сабори одржавани и раније. У сваком случају, на њима су морали бити бирани епископи. Ипак, о правој саборској активности Руске Цркве можемо говорити тек након пада монголске власти.

Такође, треба истаћи да у наше време државна власт Руске Федерације и Црква покушавају да изграде односе на основу „симфоније власти“: сусрети председника и патријарха, свештање разних предузећа, представници власти у посетама црквама и манастирима... На свим већим црквеним празницима присутна су високи државни функционери, а и црквени јерарси узимају активно учешће у политичком животу земље. Међутим, то је само видљиви део црквено-државних односа.

Све црквене грађевине, сва земљишна својина и све светиње припадају држави и само су „бесплатно уступљене на коришћење на неограничен рок“ Цркви. И док закон о слободи савести подразумева бесплатно препуштање власништва над имовином Цркви, дотле закон о културном наслеђу то исто забрањује, а Земљишни кодекс говори само о најму или продаји. Актуелност проблема је условљена, такође, потребом да се примени историјско искуство правног уређења односа између Цркве и државе у области имовинског права, будући да су околности у којима је Црква стицала земљишну имовину у различитим периодима биле различите: почев од X века Црква је материјално опстајала искључиво на рачун државних субвенција (десетак); у Средњем веку до краја XVII века Црква стиче имовину, углавном путем приватних залога (прилога); у XIX и почетком XX века пораст црквене земљишне својине одвија се под директним покровитељством државе.

У периоду XV–XVI века руска држава се налазила на путу јачања идеологије царства, која се појавила услед свести о заосталости удеоног система власти. Неуспех Ферарско-Фирентинског сабора створио је претпоставке за ову идеју, а пад Константинопоља ју је

коначно утврдио. У исто време, започета је активна руска експанзија у свим правцима. Настанак мноштва нових локалних центара власти довео је до јачања идеје снажног центра.

У датом тренутку само је царска власт била у стању да задржи далеке регије у послушности.¹

Руско друштво, ослобођено од монголске власти, морало је да иде укорак са новом реалношћу. Међутим, прилагођавање је текло веома споро, народ деценијама и деценијама није могао да се ослободи традиција развијених под татарско-монголским јармом.

Политичка власт, заражена истом бољком, није могла самостално да обнови живот друштва. Ни дворани ни бољари нису били аристократе у западном смислу те речи. Енглески центлмен је имао право да има са собом мач у присуству свог господара, француски херцог или пер је у сваком тренутку могао да тражи пријем код њега, шпански гранд је остајао покривене главе у његовом присуству. Руски бољар је, напротив, могао допустити великом кнезу да га ишамара или да га јавно бичује на великокнежевском двору; у молбама које упућује господару он себе назива његовим слугом. Његова јединствена „част“ се састоји у томе што се господар придржава месничког система.² Изгубљени у лавиринтима својих међусобних размирица, бољари нису успели да се уједине и да створе staleж, тј. друштвену или политичку снагу. Буржоазија која је на Западу јачала, да би касније постала основна снага реформи, у Русији је још увек била сувише малобројна, тако да ни она није могла преузети одговарајућу функцију. Једина кохезивна и социјално одговорна институција у то време била је Црква.

Пошто је политичка власт била заузета питањима ширења територије, само је Црква била у стању да усредреди напоре на промену колективне свести народа који је насељавао руске просторе, будући да је она у већој мери неголи државни апарат била кадра да утиче на људске умове. Након рађања идеје „трећег Рима“, руски велики кнежеви су, по примеру византијских, били прожети идејом црквеног крунисања, па су, хтели – не хтели, морали да рачунају са интересима Цркве. Захваљујући томе, Црква је могла рачунати на сарадњу државе. Преостајало је само да се и Црква изнутра припреми за ту мисију.

¹ „Москва је преовладала у великом спору између удеоних кнежевина, окупљање руских земаља било је скоро завршено, нестала је и последња сенка независности руских земаља. Москва, споља богата и снажна, али садржајно сиромашна, пожелела је да истог тренутка завлада духовним наслеђем, које је у том тренутку било резултат дуге историје руских земаља. Москви је била потребна њихова асимилација, да би могла учврстити своју моралну власт и, у крајњем исходу, доминацију над целом руском земљом“. Видети: *Stoglav, Letchworth*, 1971, 7.

² Welter Gustave, *Histoire de Russie: depuis les origines jusqu'à 1945*, Bibliothèque historique, Payot, Paris, 1946. 120.

У овом раду извршили смо философско истраживање трансформације концепције „Москва – трећи Рим“ у руском православљу (суштина концепције, узроци њеног настанка, развојне етапе, историјске манифестације).

Међутим, морали смо узети у обзир како унутарњи развој форми црквене и државне организације, тако и динамику њихових међусобних односа. Истовремено деловање црквених и државних институција утицало је на формирање друштва, будући, са своје стране, умногоме условљено потребама и захтевима друштвених група. Из тог разлога, односи између њих, по нашем мишљењу, најбоље је посматрати у оквирима тријаде Црква – друштво – држава.

Сем тога, историографски радови о проблематици друштвене мисли изузетно су ретки и малобројни.³

Одраз идеје „Москва – трећи Рим“ у руској публицистици крајем XV – почетком XVI века и његово истраживање у руској историографији од великог је значаја за проучавање руске средњовековне друштвено-политичке мисли, будући да омогућава осмишљавање тока и резултата проучавања настанка и развоја теорије „трећег Рима“, њеног места у друштвеној свести и политичкој пракси Московске Русије у наведеном периоду.

Истраживачи на различите начине дефинишу израз „Москва – трећи Рим“: идеја⁴, теорија⁵, концепција⁶ – дати појмови се користе као синоними. Најадекватнији од наведених појмова је идеја, као форма мисаоне спознаје. Говорити о идеји „Москва – трећи Рим“, која се заснива на провиденцијализму, као о теорији, концепцији или доктрини, није до краја оправдано. Изрази „Москва“ и „трећи Рим“ користе се као појмови који садрже једнак смисао.

У фази свог првобитног настанка, теорија „Москва – трећи Рим“ имала је верску садржину. Митрополит Зосима у свом *Излагању пасхалије*, говорећи о крају света и позивајући своје сународнике да постану истински хришћани, Москву назива „нови

³ Казакова Н. А., *Максим Грек в советской историографии. Проблемы русской общественной мысли конца XV – первой трети XVI в. в советской историографии*, у: ВИ, 1987 №1., 149–157; Гольдберг А. Л., *Историко-политические идеи русской книжности XV–XVI веков: Автореф. дис. докт. ист. наук*, Ленинград, 1978.

⁴ Идеја (грч.) – форма мисаоне спознаје појава из објективне реалности, која обухвата свест о циљу и пројекцији даље спознаје и практичног преобликовања света. Видети: Новая философская энциклопедия, Москва, 2001, том 2, 83 (у даљем тексту: НФЭ); *Новейший философский словарь, под ред. А. В. Петровского*, Москва, 2005, <http://slovari.ru> (у даљем тексту: НФС).

⁵ Теорија (грч.) – посматрање, разматрање, истраживање, сагледавање, буквално „призор“, „инсценација“ – највиши облик организације научног знања, који пружа целовиту представу о законитостима и битним (структурним, функционалним) везама сфере стварности која се описује (предметног поља објашњавања и интерпретације) Видети: НФС.

⁶ Концепција (лат.) – обухватање, термин из философског дискурса који изражава или чин схватања, поимања и разумевања смисла током дискусије и конфликта различитих тумачења, или њихов резултат, представљен у виду већег броја концепата који се не могу изразити помоћу недвосмислених и универзалних форми појмова. Видети: НФЭ, 308–309.

Јерусалим“. Свега неколико година касније, по мишљењу истраживача И. А. Тихоњука, игуман Симон Чиж је пореди са Римом.

Касније је старац Филотеј Псковски ублажио Зосимине есхатолошке предзнаке и нагласио континуитет који руско самодржавље има у односу на Византију, дајући руској држави значајно место међу другим земљама. Величанство и славу Русије Филотеј сликовито пореди са моћи Рима, а нарочито Византијског царства. Код Филотеја је најдетаљније разрађено питање улоге јединствене царске власти. Ова тема се налази у средишту његових размишљања. Филотеј пре свега наглашава легитимност царске власти. У својој посланици великом кнезу Василију Ивановичу он се присећа родословља поглавара Московске Русије, истичући везу династичког принципа са Византијом и указујући руском владару да треба да влада по заповестима које су утемељили његови велики преци, међу којима „велики кнез Константин... блажени и свети Владимир, велики Богом изабрани Јарослав и други...“⁷.

Крај XV века обележен је великим успесима на пољу изградње руске државе. У овом периоду фактички се учврстила аутокефалија Руске Цркве, успешно се одвијао процес христијанизације, развијале су се и усавршавале црквене установе. Међутим, епоха Ивана III обележена је донекле конфликтним односима између државе и Цркве. Врхунац конфронтације између световне и црквене власти био је сабор 1503. године, на којем је разматран план секуларизације манастирских имања. Овај сабор је постао полазна тачка конфликта између две унутарцрквене струје – јосифљана и нестјажатеља, чија ће се полемика наставити кроз читав XVI век. У току ове борбе написана су запажена дела која се и данас сматрају врхунцем староруске публицистике.

У XVI веку, потешкоће изазване разликама у обичајима међу руским земљама, које су дуго живеле раздвојено услед непрестаних међусобних размирица, као и постепеним изопачавањем традиције, почеле су да се манифестују у животу Руске Цркве. Сагласно вишевековном историјском искуству, такви проблеми су се могли решити само на сабору. Сверуски сабор одговарајућих размера могуће је било сазвати једино под условом потпуног уједињења земље и јачања власти монарха.

Преласком црквених установа на поседовање земљишних имања – вотчина у XV–XVI веку створио је подручје сукоба интереса Цркве и државе какво у ранијим вековима није било познато. Вишекратна конфискација манастирских имања, нарочито масовно одузимање земље од Цркве у Новгороду, сведочио је о томе у којој мери московска власт није била навикла да поштује права Цркве као земљопоседника.

⁷ Золотухина Н. М., Развитие русской средневековой политико-правовой мысли, Москва, 1985, 59.

Међутим, ипак би било погрешно посматрати односе између Цркве и државе као конфронтацију две засебне и раздвојене структуре. У либералној историографији, та конфронтација се често представља као непрестано насиље државе над Црквом, које је имало пресудан утицај на политичку праксу Московске Русије у XV–XVI веку.⁸ Историјску перспективу озбиљно изопачује и став који је својствен совјетској историографији – да је централизаторску политику московских кнежева спречила клерикална реакција, чије гушење је било објективан задатак тадашњег времена.⁹ Битан недостатак оба приступа је тежња да се односи између државе и Цркве посматрају првенствено из перспективе њиховог међусобног супарништва.

Процес дотад невиђеног пораста новчаних и земљишних залога које су добијали манастири веома активно је допринео формирању нове правне ситуације. Упоредна анализа правних докумената из XV–XVI века говори о битним разликама у погледу односа залагача према имовини предатој манастирима. На овом пољу најважнији је задатак проучити развој теорије и праксе неутуђивости црквене имовине у Русији у XV–XVI веку. Приступ који, по мишљењу аутора, има перспективу је покушај да се одреди улога верских, сакралних мотива у том процесу.

Често се концепције црквено-државних односа у старој Русији граде по аналогiji са земљама северне и западне Европе које су у првој трећини XVI века доживеле верску реформацију.¹⁰ Међутим, хипотезу о типолошкој блискости ситуације у Русији крајем XV и у XVI веку са европским процесима реформације руски извори не потврђују.

Други, подједнако битан недостатак поменутих истраживања је чињеница игнорисања верске проблематике. Неопходност проучавања ове проблематике диктирају задаци историјског истраживања. Како примећује П. М. Бицили, „историчар мора да узме у обзир поглед на свет који је владао у одређеном историјском тренутку“.¹¹ Непажљивост истраживача руског Средњег века у погледу тадашње верске свести неизбежно води у озбиљне грешке, чак и када се проучавају проблеми који, наизглед, немају директне везе са верским феноменима.

Међутим, чак и духовни покрети XV–XVI века, који су врхунили у чувеној расправи између јосифљана и нестјажатеља, у огромној већини радова се тумаче као пуки одраз социјално-економских и политичких противречности. Изопачена перспектива која је

⁸ Милуков П. Н., Очерки по истории русской культуры, том 2, часть 1, Москва, 1994, 34–40.

⁹ Борисов Н. С., Русская церковь в политической борьбе XIV–XV вв., Москва, 1986; Хорошев А. С., Политическая история русской канонизации XI–XVI вв., Москва, 1986.

¹⁰ Бегунов Ю. К., Секуляризация в Европе и собор 1503 г. в России, у: Феодальная Россия во всемирно-историческом процессе, Москва, 1972, 41–47.

¹¹ Бицилли П. М., Элементы средневековой культуры, Санкт-Петербург, 1995, 132.

последица оваквог приступа умногоме је допринела томе да истраживачи „испусте“ тему ове чувене полемике. Најважнији критеријум у разматрању карактера духовних покрета постало је питање политичких ставова њихових вођа, о којем полемичари из ова два табора, заправо, никада нису директно расправљали. Као спасоносан излаз из проблематичне ситуације изнађена је тврдња да између јосифљана и нестјажатеља, заправо, и није било никаквог спора, те да су сведочанства која о њему имамо фалсификована.¹²

Један од задатака нашег истраживања је да извршимо анализу политике световне власти у последњој четвртини XV века у погледу манастирских земљишних поседа. Њено проучавање ће нам пружити материјал за закључке о томе у којој мери су били доследни поступци великокнежевске власти који су имали за циљ изградњу односа између Цркве и државе.

У разматрању ових питања нисмо могли да заобиђемо једног од активних руских средњовековних црквених прегалаца, св. Максима Грка. Нема сумње да дела Максима Грка заузимају важно место у историји руске политичке и правне мисли. Максим Грк, који је стицајем околности доспео у Русију, био је у прилици не само да опише новонасталу друштвено-политичку ситуацију у Русији XVI века, него и да да огроман допринос формирању Руске православне Цркве, нарочито у погледу односа између Цркве и државе. Није без разлога преподобни Дионисије, архимандрит Тројице-Сергијевог манастира, сакупљао и ширио дела Максима Грка.¹³

Међу мислиоцима свог времена Максим Грк заузима посебно место. Осврт на његову личност и стваралачко наслеђе несумњиво је актуелан, будући да он представља пример високообразованог човека, мудрог учитеља и беспрекорног служитеља Цркве какав нам је данас изузетно потребан.

Но, није то једино што одређује актуелност проучавања политичко-правних ставова Максима Грка. У датом тренутку, политичко-правно учење Максима Грка посебно је актуелно.

Изузетност стваралаштва Максима Грка условила је амбивалентно вредновање његовог учења, нарочито по питањима сфера деловања државне и црквене власти, правног положаја црквене имовине и монашке врлине, као и његовог односа према постојећем друштвеним обичајима у Русији.

¹² Ostrowski D., Council of 1503, Orthodox Church, у: *The Modern Encyclopedia of Religions in Russia and the Soviet Union*, Vol. 5, 1993.

¹³ Иконников В. С., Максим Грек и его время, изд. 2-е, Киев, 1915, 583.

Предмет и циљ рада

Објекат проучавања ове дисертације је читав комплекс проблема разматраних у средњовековним политичко-правним делима: учење о власти, њеном пореклу, циљевима и задацима, облицима организације и средствима реализације; питање схватања права; правно обликовање односа између значајних средњовековних институција као што су држава и Црква.

Предмет истраживања су схватања средњовековних мислилаца изложена у политичким и правним учењима, о односима између државе, Цркве и друштва, као и концептуализација верских представа о власти у руској култури и философској мисли XV–XVI века.

Објекат нашег истраживања је руска историографија друштвено-политичке мисли Московске Русије крајем XV и почетком XVI века и рецепција теорије „симфоније“ Цркве и државе у руској култури и верско-философској мисли XV–XVI века.

Циљ нам је да спроведемо предметно и комплексно истраживање политичких и правних учења средњовековних мислилаца у којима се разматрају односи између државе, Цркве и друштва, као и круга политичко-правних проблема повезаних са овим институцијама и њиховим деловањем. Анализа староруског учења о власти из XV–XVI века са становишта руског средњовековног схватања о „симфонији“ Цркве и државе као о идеалном друштвеном уређењу. Истицање значаја нестјажатељства као историјско-философске појаве за развој философске мисли у средњовековној Русији и покушај да се уоче паралеле са савременим моделима изградње односа између Цркве и државе.

Задаци:

– на основу примењених метода одговорити на питање како средњовековни руски мислиоци схватају и у својим делима тумаче законитости развоја и функционисања политичких и правних односа који се развијају између државе, Цркве и друштва у периоду о којем говоримо;

– проучити постојеће изворе у којима се одражава процес формирања политичко-правних ставова руских средњовековних мислилаца, дефинисати корпус дела која могу послужити у ту сврху;

– методолошки утемељити потребу за истраживањем појмовног апарата и терминолошких средстава његовог изражавања које користе средњовековни мислиоци када формулишу политичке и правне аспекте односа између Цркве и државе;

- испитати оправданост поделе свих средњовековних мислилаца на „нестјажатеље“ и „јосифљане“, која је устаљена у научној историографији;
- размотрити начин на који се схватају односи између државе, Цркве и друштва у политичко-правним учењима мислилаца друге половине XV и прве половина XVI века;
- утврдити степен новине учења о врховној власти које су развили мислиоци XVI века, разјаснити критеријуме по којима се носилац врховне власти могао окарактерисати као тиранин и на којима се заснивало право непокорности;
- установити улогу Цркве у процесу формирања схватања о улози друштва и друштвеног мњења и о степену њиховог учешћа у политичком животу државе;
- изучити комплекс проблема везаних за припрему, ток и одлуке Стоглавог сабора;
- размотрити ситуацију унутарцрквене организације и разлике између различитих категорија свештенства и монаштва;
- по етапама размотрити формирање концепције „Москва – трећи Рим“ у руској мисли XV–XVI века, открити покретачке снаге, верску и политичку позадину тог процеса;
- дефинисати круг научника који су циљано или успутно, на основу материјала руске писмености XV–XVI века, проучавали теорију „Москва – трећи Рим“, проучити дела руских истраживача средњовековног књижевног наслеђа који су се бавили проучавањем овог питања и изнети одговарајуће закључке;
- извршити упоредну анализу кратолошких теорија, открити суштину и узроке настанка концепције власти у староруској философији на примеру конкретних кратолошких концепција;
- проучити улогу митрополита Макарија у питању обнове црквеног живота и задатке које су пред собом имали учесници сабора 1551. године;
- проучити историјске и идејно-политичке изворе политичко-правног учења Максима Грка, како на основу анализе развоја философско-правне мисли о проблемима односа између државе и Цркве, тако и на основу анализе развоја духовно-просветне делатности у старој Русији, као и развоја односа између световне и духовне власти од крштавања Русије па све до XVI века;
- описати политичко-правно и друштвено уређење руске државе у првој половини XVI века, када је у Русији живео Максим Грк; одредити и истражити политичко-правне проблеме и ставове које Максим Грк излаже у својим делима: о држави и праву, о односима између цркве и државе;
- разјаснити везу између идеја стјажатеља и нестјажатеља и основних теза политичко-правног учења Максима Грка;

Решавање постављених задатака омогућиће боље разумевање карактера црквено-државних односа у Русији у периоду којим се бавимо у овом истраживању. Данас се, међутим, поставља питање односа између државе и Цркве у савременој Русији. Сматрамо да задаци које Црква данас треба да реши захтевају осврт на историјско искуство.

Истраживачке методе

У дисертацији се истражују мултидисциплинарни проблеми који се налазе у области додирних тачака више наука – историје политичких и правних учења, историје државе, историје Цркве и философије. С тим у вези, применили смо низ различитих метода и методологија.

У теоријској анализи и истраживачком раду коришћене су опште и посебне научне методе, као и научне методе конкретних наука: историјска, историјско-упоредна, лингвистичка, формално-логичка.

Методологија истраживања се заснива на пресеку више теоријско-методолошких база. Као прво, полазимо од философије руских евроазијаца, према којима је развој духовности Русије условљен територијалним факторима, њеним положајем између различитих природних, културних и менталних светова (Г. В. Вернадски, Н. С. Трубецкој). Као друго, позивамо се на концепцију „археоавангарде“ Ф. И. Гиренка: устремљеност ка високим социјалним и духовним идеалима будућности уз традиционални идентитет и његове контрасекуларне форме из времена Модерне и Постмодерне као ослонац. Данас је овакав приступ посебно актуелан, будући да Постмодерна руши устаљену свакодневицу и начин живота савременог човека, одвајајући га од истинских, корених вредности и превodeћи га у раван површног, политичког постојања, „површинског дизајна“.

Као водећи методолошки принцип дисертације послужио је принцип историцизма, који подразумева проучавање научних радова у контексту њихове историјске условљености и омогућава да се оцени допринос конкретног научника одређеној теми у поређењу са његовим претходницима.

У раду су коришћене хронолошка и упоредно-историјска истраживачка метода.

Методологија истраживања се састоји од различитих метода научне спознаје, међу којима су историјска, логичка, системска, а нарочито упоредна истраживачка метода.

Основне хипотезе спроведеног истраживања

1. Историјски и политички услови у којима се одвијало формирање политичко-правне мисли у Московској Русији у XV–XVI веку састоје се од следећих важних околности: стицање државног суверенитета, формирање територијалног јединства повезаног са централизацијом врховне власти и стварањем органа управе чија се власт простирала на читаву територију државе.

2. Идејне претпоставке за формирање свих политичко-правних категорија мислилаца XV–XVI века (Московска Русија) створили су мислиоци X–XII века (Кијевска Русија), у виду одређеног скупа тема и начина њиховог излагања. Мислиоци касног Средњег века су прихватили традиције на којима се заснивало стицање нових знања као одраза новонасталих историјских, политичких и правних реалија.

3. Нове политичке реалије су детаљно расветљене у политичко-правној теорији. Идеја народног јединства наслеђена је из традиција политичке мисли Кијевске Русије. У политичким околностима XV и прве половине XVI века она је постала темељ за све озбиљне предлоге реформе.

4. Правни положај Цркве у држави размотрен је у светлу њеног историјски стеченог статуса и промена које је у тај статус унело касније законодавство XV–XVI века.

5. Реформа црквено-манастирске организације коју су предузеле држава и Црква, у циљу повраћања њеног морално-учитељског ауторитета, била је тесно повезана са разматрањем питања права црквено-манастирске организације на поседовање имања, а нарочито земље коју насељавају сељаци. Кроз заоштрену полемику око овог проблема формирала су се два правца унутарцрквене мисли, названа сходно свом ставу у тој дискусији: нестјажатељи који су порицали имовинска права Цркве, и стјажатељи који су покушавали да утемеље легитимност њеног економског статуса.

6. Приликом решавања читавог комплекса политичких и правних тема које су разматране у друштву, мислиоци оба правца узимају у обзир теоријска достигнућа до којих су дошли њихови претходници и савременици, као и историјско-политичку ситуацију у земљи. На основу ових компоненти, свако од њих развија своје оригинално политичко-правно учење, које није увек нити у потпуности одређено његовим односом према имовинском статусу црквено-манастирске организације, као ни његовом припадношћу нестјажатељима односно јосифљанима.

7. У политичкој теорији Јосифа Волоцког формулисано је ново учење о врховној власти и њеном носиоцу. Појам власти која је увек божанска одвојен је од личности која је носилац владарских овлашћења – цара или кнеза. Нов теоријско-политички однос према остваривању власти у друштву пружио је могућност да се критикују поступци конкретне владајуће особе, па чак и да се изрази противљење у случају да владајућа особа не испуњава на одговарајући начин обавезе које јој је поверио Бог. У XVI веку је, по први пут у историји политичких и правних учења у Русији, формулисана теза о праву на противљење цару или кнезу ако он у пракси, вршећи власт, не поступа као „слуга Божији“, већ као „мучитељ“ народа. Развој ових теоријских ставова омогућио је касније Зиновiju Отенском да цара који не поштује законе назове тиранином који влада самовољно, не бринући се о свом народу.

8. Руски традиционални православни идентитет временом се структурисао и идејно обликовао, пролазећи пут од неформираних самосвести у првим вековима хришћанства у Русији па до стварања концепције трећег Рима. На овај процес су утицали различити политички и духовни фактори, али, уопште узев, руски традиционални идентитет се формирао кроз отпор западној духовности и кроз свест руског народа о себи као о носиоцу васељенске православне мисије.

9. Концепција „Москва – трећи Рим“ садржи основне аспекте традиционалног православног идентитета: симфонија власти и духовности (подређеност свих области живота верском систему вредности) оличених у владару и Цркви; самосвест руског народа као носиоца духовне одговорности за цео свет; нераздвојна повезаност свих сфера живота и постојања под предикативном доминацијом верског морала.

10. Проучавање верских схватања о власти у оквирима руске верско-философске мисли XV–XVI века није могуће без истраживања и анализе црквено-политичке теорије „симфоније власти“. У IV веку Православна Црква је византијским царевима признала високу црквену функцију. У VI веку византијски цар Јустинијан формулише чувену теорију „симфоније“ Цркве и државе, која је израз идеала односа између Цркве и државе. Основни смисао ове теорије своди се на то да се, када је реч о Цркви, власт цара састоји у покровитељском односу према њој, у њеном чувању од расколâ, у њеном законодавном развоју и, у крајњем исходу, њеној хармонији са државним уређењем. Многи староруски мислиоци су сматрали да је теорија симфоније једина исправна позиција у погледу односа Цркве и државе. Притом је, како у Византији, тако и касније у Русији, идеја симфоније власти нераскидиво повезивана са појмом црквене саборности. Сматрамо да је концепција „симфоније“ власти представљала универзалан механизам хармоничног друштвеног уређења

у старој Русији, а да је нарушавање те хармоније Цркве и државе узроковало друштвени дисбаланс и културну дестабилизацију.

11. Друга половина XV века и почетак XVI представљају период формирања самодржавне идеологије Московске Русије. У друштвену свест крајем XV века почела је да се усађује царска доктрина. Током владавине великог московског кнеза Ивана III створило се језгро јединствене руске државе и почело је формирање централног државног апарата. У културно-историјској свести Московска Русија почиње да се схвата као водећа православна држава на светској сцени, формира се и учвршћује идеологија самодржавља као једине заиста Богом успостављене институције власти. Један од основних идеолога и апологета царске власти у Московској Русији крајем XV и почетком XVI века био је виђени црквени прегалац, игуман Јосиф Волоцки. Преподобни Јосиф је формулисао идеал теократске власти московских владара, тј. власти коју поставља и освећује сам Бог. Утемељује се мисао да у том контексту московски владар има власт безусловног и неограниченог заповедника у односу на удеоне кнежевине, да је он „свим господарима руске земље господар“.

Јосиф Волоцки у својим социјално-философским конструкцијама шири власт владара и на Цркву. У једној личности владара Јосиф Волоцки, тако, спаја и духовну и световну власт. Идеал усклађености световне и црквене власти изражен кроз теорију „симфоније“ на тај начин не само што није достигнут, него је уступио место дубоком мешању државе у ствари Цркве. Доктрина преподобног Јосифа је довела до настанка и развоја апсолутистичке власти. Идеална слика „симфоније“, напорима саме Цркве, оличене у фигури Јосифа Волоцког, деградирана је на ниво покорављања Цркве држави. Другим речима, у кратолошкој концепцији преподобног Јосифа уочава се постепено одступање од теорије о симфонији власти.

12. Теорија „Москва – трећи Рим“, формулисана почетком XVI века, послужила је не само као духовни стожер опстанка православља, него и као идејна платформа феномена власти у средњовековној руској самосвести. Идеја псковског старца Филотеја послужила је као апологија руске независности, како у црквеном, тако и у државном погледу. Теорија „Москва – трећи Рим“ је и чисто верско-философска концепција и идеолошки феномен свог времена. У посланицама старца Филотеја стапају се у једно пројекат идеалног модела хришћанске државе и апологија православља, примат самодржавне власти и црквени есхатолошки мотиви.

Средином XVI века може се уочити постепено одступање идејног утемељења руске монархије од апсолутних принципа православља. Верске заповести о томе како владар треба да се понаша постепено потискује апологија снажне власти. Јасно се назире трансформација

смисла Филотејевог учења. Мисао о цару као о чувару побожности смењује мисао о независном, сувереном владару; формира се култ московског господара. Као резултат својеврсног усвајања византијских модела, у Русији се јавља представа о посебној царевој харизми. На тај начин, у другој половини XVI века долази до радикалног преосмишљавања саме установе царске власти, теорија симфоније власти трпи озбиљне промене: уместо реалне сарадње у друштвено-политичкој сфери, средином XVI века се уочава знатан дисбаланс у црквено-државним односима.

13. Процес формирања црквених земљишних поседа у периоду који истражујемо одвија се кроз неколико етапа. У свакој од тих етапа Руска православна Црква на различите начине стиче имовину. Почев од X века па све до краја XVI века Црква стиче земљу углавном путем прилога.

14. Измене у односу државе према правном уређењу питања црквене својине које су се догодиле приликом секуларизације доводе до тога да држава преузима на себе обавезе издржавања Цркве, међутим, у спровођењу нових закона држава је крајње недоследна, па клир и монаштво морају да започну стицање земљишних поседа, како би могли сами себе да издржавају.

15. Руска православна Црква се увек трудила да своје право на поседовање непокретне и покретне имовине утврди и обезбеди посредством световног законодавства, упркос богословској позицији која каже да је карактер својине споредан, будући да је пре свега и у сваком случају прави владар свега Творац и да све што постоји припада Богу и налази се у његовој власти као Творца и Даваоца свих добара.

16. Установљено је да се управо нестјажатељство (нестицање) показало као најдоследнија стратегија демитологизације друштвене свести и да је управо оно објективно допринело преласку са верско-митолошке на верско-философску слику света.

17. Издвојено је и дефинисано иновативно језгро нестјажатељске доктрине Нила Сорског, које се састоји у настанку посебне, дијалогичке методе философовања, активном односу према мистичкој и општехришћанској традицији, те формирању претпоставки за обликовање концепције „целовитог знања“.

18. Идеал владара за Максима Грка је просветљени владар који је свестан своје одговорности пред Богом и народом, који признаје верско-морални ауторитет Цркве и у исто време у одређеним случајевима задржава за себе право да се умеша у ствари Цркве.

19. Максим Грк је имао негативан став према мешању грађанске власти у ствари највишег црквеног суда, сматрајући да то може довести до потпуне преваге једне власти у односу на другу, и зато је био противник аутократије. Управо овај став Максима Грка може

се посматрати као први корак ка теорији раздвајања власти у Русији. У овоме се његови ставови разилазе са ставовима Нила Сорског, који је био убеђен у то да се задаци Цркве у односима са државом састоје искључиво у молитви за државу и сматрао да је „богоизабрано супружништво“ између световне и духовне власти не само могуће, него и неопходно.

20. У својим ставовима, Максим Грк се ослања на традиције новозаветне књижевности, у којој се говори о поштовању правде и закона. То се одразило на његово схватање егзегезе термина „праведни господар“ (носилац правде, високе одговорности, коју намећу и индивидуална и политичка етика), „закон – правда – правичност“, „вера“ и њиховог нераскидивог унутарњег јединства. Максим Грк утемељује реалну потребу за постојањем праведног живота у смислу послушности закону и моралности, и недопустивост оправдавања „неправедног“ понашања и кршења закона вером, ма колико добро споља гледано она била организована.

21. По мишљењу Максима Грка, владару припада сва пуноћа власти у питањима државног живота и право мењања закона, како царских тако и друштвених, али не из личне самовоље, него само ако је то од користи за државу. Владар треба да живи по моралном закону, а да влада по утврђеном праву, придржавајући се у свим својим поступцима Божијих заповести.

Кратак садржај рада

Тема: Историјско-богословска оцена односа између Цркве и државе у Русији у XV–XVI веку (критичко-компаративна анализа)

Увод.

1. Правни положај Цркве у руској држави у XV–XVI веку

1.1 Развој идеје власти у Русији крајем XV – почетком XVI века

Након коначног ослобођења Русије од монголске власти путем уједињења руских земаља око Москве као центра, родио се нови модел: „владар је чувар закона“, према којем се кнез налазио на стражи закона тј. православља, а сваки насртај на закон се сматрао безакоњем. Овај модел ће касније сменити идеја: „владар је гарант стабилности“, према којој је кнез оличење државе, а династичка сукцесија више није идентична моделу „владар је савршени човек“, будући да се питање порекла власти московских владара посматра у контексту континуитета између кијевско-владимирске и московске кнежевине, тј. да се решава у оквирима националне историје. У летописима са краја XV – почетка XVI века ова идеја наставља да се развија. Московска власт је себе сматрала наследницом традиција Византије. За друштвену свест Московске Русије пример и образац државног уређења било је Византијско царство, па је задатак руске књижевности XV–XVI био да покаже блиску повезаност московске државе са старим византијским традицијама (а у Византији су идеје врховности световне власти и подређености црквене организације царском двору без проблема сапостојале са теоријом врховности црквене власти у односу на царску), али да притом доследно развија идеју снажне, ничим ограничене самодржавне власти.

1.2 Правни статус Цркве у XV–XVI веку

У току наведеног периода Црква је тежила учвршћивању свог положаја, како економског, тако и политичког, а државна власт је, напротив, упорно покушавала да је потчини себи. Црква у овом периоду постаје све зависнија од државе, велики кнежеви, касније цареви, сами одређују теме саборских расправа и често објављују саборске одлуке у своје сопствено име. Документи који су формирали правни положај црквено-манастирске организације су Великокнежевски судовник из 1497. године и Царски судовник из 1550. године. У овом периоду се по први пут поставља питање секуларизације црквених земљишних поседа.

1.3 Однос између државе, Цркве и друштва у пројекту изградње сталешко-представничке монархије у Русији у XVI веку

Да бисмо схватили однос између државе и Цркве у овом периоду, обратићемо пажњу на формирање „модела облика власти“ у делима мислилаца XVI века (Максим Грк, Зиновije Отенски, Андреј Курпски, Фјодор Карпов, Иван Пересветов). Размотрићемо њихову тврдњу да сталешко-представничка монархија пружа могућност правно уређеног супротстављања свим незаконитим поступцима власти и успостављања правосуђа које ће бити једнако за све поданике отаџбине.

Закључци на крају главе.

2. Стоглави сабор, његове одлуке и значај

2.1 Претпоставке сазивања сабора и његова историографија

Сукоб интереса Цркве и државе у решавању како спољнополитичких, тако и унутарполитичких проблема створио је претпоставке за сазивање Стоглавог сабора. Стоглави сабор је један од најважнијих догађаја средином XVI века. Његове одлуке надилазе уске оквири чисто црквене проблематике и обухватају многе сфере тадашњег руског живота – понашање, начин живота, културу, односе између Цркве и државе. Све ово условљава велико интересовање са којим Стоглав проучавају најпре црквени, а затим и световни историчари.

2.2 Припрема за сабор 1551. године

Питање припрема и тока Стоглавог сабора умногоме је компликовано. Разлог је у томе што је зборник саборских одлука једини писани извор. Све што знамо о припремама и току сабора је оно што црпимо из књиге Стоглав (Емченко Е. Б., Стоглав. Исследование и текст) и из коментара истраживача овог зборника (Жданов И. Н., Материалы для истории Стоглавого собора; Писаревский Н., Значение Стоглавого собора 1551 г., итд.). Упркос овој ограничености извора (или баш захваљујући њој), истраживачи на различите начине вреднују припрему за сабор, приписујући иницијативу за његово сазивање различитим лицима. Разматрање улоге Адашева у сазивању сабора и утицај митрополита Макарија на формирање питања која се тичу односа између Цркве и државе. Разматрање оних глава сабора које имају везе са нашом темом.

2.3 Основне идеје Стоглавог сабора

Разматрање ставова црквених историчара о теорији унутарцрквене реформације коју су развили митрополит Макарије и протопрезвитер Силвестар (по њиховој замисли, ова реформа је требало да буде спроведена на Стоглавом сабору 1551. године). У наш задатак не улази комплетна анализа и разматрање свих саборских глава и одлука, тако да ћемо у наставку размотрити само оне главе које, по нашем мишљењу, имају важност за наш рад.

2.4 Одлуке Стоглавог сабора

Већ смо истакли да се приликом разматрања припреме и тока Стоглавог сабора истраживач суочава са практично потпуним непостојањем извора. Ситуација се, пак, мења када је реч о одлукама сабора, будући да једини сачувани писани споменик, Стоглав, садржи управо саборске одлуке. Размотрићемо студије које се баве овим питањем, а чији су аутори: И. С. Розенкампф, Филарет (Гумиљевски), Н. И. Костомаров, А. С. Павлов, И. Н. Жданов, К. Заусцински, Макарије (Булгаков), В. Н. Латкин, Н. Писаревски, Ј. Ј. Голубински, В. А. Бочкарјов, С. Ф. Платонов, И. У. Будовниц, А. А. Зимин, А. И. Копањев, А. В. Карташов, Н. Ј. Носов, Р. Г. Скрињиков, Макарије (Веретењиков). Одлуке Стоглавог сабора детаљније се разматрају у коментарима и издању текста овог споменика из 1985. године (Новицкая Н. Е., Семидеркин Н. А., Штамм С. И., Комментарии к «Стоглаву», у: РЗ, том 2. Москва, 1985).

Закључци на крају главе.

3. Идеја „Москва – трећи Рим“ и теорија „симфоније“ Цркве и државе у друштвено-верској мисли XV–XVI века

3.1 Настанак концепције „трећег Рима“

3.1.1 Сакрализација идеје државе и врховне власти у Русији: од рефлексije ка персонификацији (прва и друга етапа)

У првој етапи формирања концепције „Москва – трећи Рим“ покушаћемо да је окарактеришемо као магловиту месијанску рефлексiju (приближно од X века у Русији се може запазити рефлексija о извесној провиденцијалној мисији). Да бисмо потврдили ову хипотезу размотрићемо ране споменике руске књижевности.

У другој етапи формирања концепције трећег Рима биће размотрена персонификација руског владара као светског катехона, услед постепеног спајања појмова „Црква“ и „царство“. „Владар“ ће бити вреднован не само као политички лидер, него и као духовна фигура одговорна за духовни развој и заштиту вере од спољашњих непријатеља и унутрашње деградације.

3.1.2 Формирана концепција „Москва – трећи Рим“ (трећа етапа)

У условно посматраној трећој етапи, након што је прошла кроз фазу изједначавања националне и верске компоненте и сакрализације цара као овоземаљског носиоца катехонских функција, месијанска компонента руског менталитета задобија јасан и структурисан теоријски израз у виду формиране концепције „Москва – трећи Рим“.

Трећа етапа развоја концепције трећег Рима се састоји у њеном теоријском уобличавању од стране Филотеја Псковског. Цар постаје одговоран за духовни развој својих поданика, за побожност и црквено ревнитељство у Русији. Катехонска функција у потпуности прелази на њега и самим тим се власт цара апсолутизује. У исто време, личност цара мора да одговара статусу који јој се даје. Несаобразност владара његовом духовном статусу узроковаће не само невоље у народу, него и катастрофу светских размера, будући да се Русија доживљава као последње православно царство.

3.1.3 Настанак самодржавних доктрина (четврта етапа)

У опису четврте етапе планирамо да размотримо постепено одступање идејности руске монархије од апсолутних принципа православља (верске атрибуте понашања владара постепено смењује апологија снажне власти, с тим што месијански и катехонски елементи концепције трећег Рима не нестају, него се трансформишу и манифестују у другачијим облицима). Оценићемо концепције игумана Филотеја и митрополита Зосиме на темељу којих се развила самодржавна доктрина у време Ивана Грозног.

3.2 Проблематизација схватања симфоније власти у руској верској мисли XV–XVI века

3.2.1 Настанак теорије симфоније власти у другој половини XV и у XVI веку. Кратологија преп. Јосифа Волоцког

Планирамо да размотримо појам „симфоније“ државне и црквене власти, у којој идеја заједничког служења узима у обзир самосталност двеју власти које, иако произилазе из заједничког, божанског извора, делују независно једна од друге. Оценићемо мишљење историчара да симфонија власти може постојати само у православној држави.

Извршићемо компаративну анализу кратолошке концепције преподобног Јосифа Волоцког и теорије симфоније власти. Игуман Јосиф се залаже за првенство државне власти у односу на власт црквене јерархије.

Планирамо да оценимо црквено-политички рад митрополита Илариона. Он је дао опште социјално-филозофско утемељење учењу о државној власти и принципима њене

координације са Црквом, које је служило као образац у конкретном политичком раду староруских владара током последњих векова. У овом периоду, који је био праћен централизацијом независне староруске државе, долази до преосмишљавања верског схватања власти, пре свега кратолошке доктрине преподобног игумана Јосифа Волоцког.

3.2.2 Идеја апсолутне самодржавне власти XVI века у концепцији „Москва – трећи Рим“

Анализа теорије „Москва – трећи Рим“ формулисана почетком XVI века. Ова теорија је била не само духовни стожер постојања православља, него и идејна платформа државне власти у руској средњовековној самосвести. Разматрање идеје старца Филотеја Псковског „Москва – трећи Рим“, оцена дате идеје и њена улога као апологије руске независности, како у црквеном, тако и у државном погледу. (Добијање црквене аутокефалије, ослобођење од власти Златне хорде – поменути староруски старац све ове догађаје тумачи као појаве космичких размера услед којих је Русија постала једини и последњи носилац православне вере).

Закључци на крају главе.

4. Нестјажатељство као верски и социјално-политички феномен

4.1 Формирање имовинске правне способности Руске православне Цркве у XV–XVI веку

Разматрање питања шта представља појам „својина“ у богословском схватању. Са становишта историјске науке, ова категорија носи објективан карактер, независан од људске воље, условљен факторима ефикасног коришћења природних ресурса и развоја производне моћи. Правно, пак, поимање својине подразумева субјективно тумачење односа који су се формирали у погледу присвајања добара.

Ми ћемо својину разматрати као нешто што је човеку дато споља: Богом, државом, правом, друштвеним договором. У кључу основног приступа, у којем се порекло својине доводи у везу са факторима који су спољашњи у односу на човека. Држава, право, Бог и друштвени договор се посматрају као извори порекла својине.

4.2 Верско-политичка ситуација у Русији у XVI веку

XVI stoleће представља почетак квалитативно другачије етапе у развоју руске државе. У ово време борба московских владара са владавином Златне хорде практично је

завршена. Сада је задатак Москве да елиминише опасност напада релативно малих каганата, осталих након распада огромне монголске државе, на погранична подручја Русије.

У овом периоду у власништву Цркве се налази знатан део насељених подручја и обрађиване земље, при чему огроман део целокупног црквеног имања чине манастирска имања – вотчине. Управо монаси иницирају покрет против концентрације огромне својине у рукама Цркве. Овај правац, који је иницирао реорганизацију одређених форми деловања Цркве, захтевајући да она одбаци сва богатства и да се лиши права на поседовање насељених подручја, и категорички одбацивао мешање Цркве у политички живот државе, добио је назив „нестјажатељство“ („нестицање“).

4.3 Преп. Нил Сорски и нестјажатељство као историјска појава у Русији XV–XVI века

Историјско-религијски опис теорије „нестјажатељства“, коју је развио преп. Нил Сорски, заснивајући је на уређењу ранохришћанских заједница унутар којих је владала једнакост и у којима је сваки члан имао обавезу да ради. Најбоље уређење хришћанског заједничког живота је било оно у којем уопште није постојала својина. Полазећи од постављеног задатка, преп. Нил у свом монашком типичу представља идеалну слику живота које треба да се придржава особа која се определила за монашко служење.

Ово питање ћемо вредновати на основу радова историчара Г. М. Прохорова, В. В. Зењковског и других.

4.4 Идеја преп. Јосифа Волоцког о уређењу земаљске Цркве и његова полемика са преп. Нилом Сорским

Супротстављање преп. Јосифа Волоцког теорији Нила Сорског кроз идеју о „сјажатељству“ („стицању“). Разматрање сукоба преп. Јосифа Волоцког са великим кнезом по питању секуларизације црквене земље и улога теорије „стјажатељства“ у овом питању. Кратак преглед основних Јосифових дела – посланица различитим лицима и Слова против јеретика, од којих је касније састављен зборник под називом Просветитељ. Посланице и дела преп. Јосифа Волоцког као први пример критике личности и дела крунисане особе. Развој критичких ставова логично је довео до мисли о осуђивању конкретног владара као злог цара мучитеља, којем не само што се не треба покоравати, него му се треба и супротставити. Ове ставове игуман Јосиф Волоцки износи у борби са влашћу великог кнеза око имовинских права Цркве.

Закључци на крају главе.

5. Ставови преп. Максима Грка о односу између Цркве и државе у Русији у XV–XVI веку

5.1 Еволуција односа између световне и духовне власти.

Ширењем хришћанства у Русији створиле су се претпоставке и услови за формирање и развој Руске православне Цркве. У овај процес се активно укључила државна власт.

Уопште узев, за државно-црквене односе у време Кијевске Русије било је карактеристично следеће:

1. Хришћанство је у Русију донело квалитативно нову идеју верске установе одвојене од државе, ново схватање о улози и месту религије у руском друштву.

2. У исто време, за Русију је у периоду о којем говоримо била карактеристична патријархална свест о недељивости националне и верске компоненте. Кнез се сматрао представником народа пред Богом. Државна власт је доминирала у односу на црквену, ангажујући је у оним државним пословима са којима није успевала да изађе на крај сама.

3. Имајући за циљ самоуправну Цркву, кнежевска власт је слала руске свештенослужитеље да се образују у грчким и византијским манастирима. Тако се појавила читава плејада мислилаца који су започели осмишљавање улоге и места институција државе и Цркве у друштву, од којих можемо издвојити Илариона, Нестора, Климента Смољатича, чије идеје су касније постале темељ концепције „јосифљања“ тј. „нестјажатеља“.

Али, мора се имати у виду унутарњи развој облика државног и црквеног уређења, као и динамика њихових односа. Из тог разлога, односе између њих, по нашем мишљењу, треба разматрати у склопу тријаде Црква – друштво – држава.

5.2 Црква и држава у учењу преп. Максима Грка.

Најранији исказ Максима Грка која се тиче питања државне власти налазимо у његовој посланици Василију III. Максим скреће пажњу на то да царска и духовна власт потичу од Бога, одређује границе деловања сваке од њих и указује на користи од њихове сарадње. По његовом мишљењу, царска власт потиче од Бога и то јој даје висок ауторитет. Максим Грк допушта мешање световне власти у питања духовне уколико се представници ове друге понашају недостојно. Притом, управна власт припада не само цару и клиру, него и „саначалницима“ и „сарадницима“, који треба да живе у једноумљу и пријатељству. Максим се овде придржава удеоно-бољарске тачке гледишта на питања управљања државом.

5.3 Концепција «праведног владара».

Хришћанска средњовековна мисао је деловање владара посматрала као неодвојиви део божанског домостроја. Богословско учење о идеалном владару развијало се у два правца: први правац је одговарао на питање какво треба да буде политичко деловање, други – какав треба да буде човек у политици.

Политичко деловање владара које је разматрано у хришћанској средњовековној мисли није се односило на институцију, већ на личност владара. Због тога структура хришћанских моралних врлина цара мора у целости бити одређена кодексом десет Божијих заповести и Беседе на гори.

Максимова дела упућена владајућим слојевима првенствено су поучног карактера. Он износи мисао да је свака овоземаљска власт достојна поштовања ако мудри цареви заједно са својим кнежевима и бољарима управљају савесно и сложено, али да добробит и процват царстава првенствено зависи од Бога, који их или милује и уздиже због њихове побожности и покорности њему, или их кажњава и уништава због одступања од њега. Због тога цареви треба да испуњавају Божије заповести.

5.4 Одраз идеја стјажатељства и нестјажатељства у делима Максима Грка.

Проповедајући „живот у нестицању“ и „сиромаштво“, Максим Грк не поставља питање извора манастирског богатства. Он се не дотиче проблема залога. Он посвећује пажњу питању личном труду монаха, говорећи да монаси сопственим радом треба да стичу средства за живот. Притом, монашки рад посматра искључиво као извор средстава за обезбеђивање егзистенције. По његовом мишљењу, монаси могу да користе и плодове туђег рада, ако је он достојно плаћен, а не насилно присвојен. У својој посланици Василију III о Светој гори, Максим пише да светогорски монаси сопственим радом стичу све што им је неопходно за живот. Он не осуђује коришћење најамничког рада, ако се најамнички рад плаћа новцем, а не добија као резултат сурове експлоатације.

Дакле, морални ставови Максима Грка изражени су у духу доследног аскетизма, испуњавање „врлине“ подразумева искључиву усредсређеност на божанске ствари, без чега је потпуно незамисливо било какво самоусавршавање – свесно одрицање од свега овоземаљског, од таштине овог света, које се, по Максиму, заснива на човеку својственој слободи воље.

Закључци на крају главе.

Закључак рада.

Очекивани резултат

Дата тема – однос између Цркве и државе и однос између црквене и световне власти – увек је актуелна, нарочито у наше време. Сличне теме су разматране и пре нас, али будући да је то учињено доста давно, потребна је њихова нова, савремена оцена.

Рад је планиран као истраживање, на више равни, историје односа између Руске Цркве и државе у доба стицања државне и црквене независности (XV–XVI в.). По етапама ћемо размотрити формирање односа између црквене и световне власти и вредновати догађаје из тог времена кроз „призму“ учења преп. Максима Грка, који се, Божијом вољом, нашао у Русији у том периоду.

Такође, дата тема је актуелна и нама интересантна и због тога што се у данашње време, у црквено-државним односима у Русији, одвијају слични процеси формирања нечега што би се могло окарактерисати као „симфонија“ односа између световне и црквене власти. Сходно нашим увидима, овај процес у Русији улази у завршну фазу. Након што анализирамо догађаје из времена којим се бавимо у овом истраживању, моћи ћемо са великом вероватноћом прогнозировать шта очекује дату „симфонију“ у будућности.

Извори

1. Ostrowski D., Council of 1503, Orthodox Church // The Modern Encyclopedia of Religions in Russia and the Soviet Union. Vol. 5. 1993.
2. Августин Аврелий. Исповедь. // Лабиринты души: Августин Аврелий. Исповедь / Ред. Паскаль Б., Письма к провинциалу. Симферополь: Реноме., 1998.
3. Ангелов Д., Рост и структура крупного монастырского землевладения в Северной и Средней Македонии в XIVв. // Византийский временник. Т. 11. Москва., 1957.
4. Английские путешественники в Московском государстве в XVI в. Ленинград., 1937.
5. Бегунов Ю.К., Секуляризация в Европе и собор 1503 г. в России. // Феодалная Россия во всемирно-историческом процессе. Москва., 1972.
6. Бегунов Ю.К., Секуляризация в Европе и собор 1503 г. в России// Феодалная Россия во всемирно-историческом процессе. Москва., 1972.
7. Беляев И. В., Об историческом значении деяний Московского собора 1551 г. // Русская беседа. Ч. 4., Москва., 1858.
- 8.Бердяев Н. А., Рабстве и свободе человека: Опыт персоналистической философии // Бердяев Н. Царство духа и царство кесаря. Москва, 1995.
9. Буйнов В.И., Российское дворянство. // Вопросы истории. № 3. 1994.
10. Буланин Д.М., Стоглав. // Словарь книжников и книжевности Древней Руси. Второй половины XIV – XVI вв. Ч. 2. Ленинград., 1989.
11. Гиренко Ф.И., Патология русского ума: Картография дословности. Москва: Аграф., 1998.
12. Гольдберг А. Л., К предыстории идеи «Москва - Третий Рим» // Культурное наследие Древней Руси: Истоки. Становление. Традиции. Москва: Наука, 1976.
13. Домострой. Москва: Художественная литература. 1991.
14. Емченко Е. Б., Стоглав. Исследование и текст. «Стоглав». // РЗ. Т. 2. Москва., 1985.
15. Задонщина // Изборник. (Сборник произведений Литературы Древней Руси.) / Составитель и редактор Дмитриев Л.А., Лихачев Л.С., Москва.: Художественная Литература. 1969.
16. Зимин А. А., О политической доктрине Иосифа Волоцкого // Труды отдела древнерусской литературы. Т. IX. Москва., Ленинград., 1953.

17. Зиновий Отенский., Истины показание к вопросившим о новом учении. Казань: Казанский ун-т, 1863.
18. Зиновий Отенский., Новые Послания // ТОДРЛ. Т. XXV. 1970.
19. Иоан (Снычев), митрополит., Иоанн Васильевич Грозный. // История. № 4. 1997.
20. Иосиф Волоцкий., преподобный. Просветитель // Памятники литературы Древней Руси конца XV - начала XVI века. Москва: Художественная литература. 1984.
21. Иосиф Волоцкий. преп., Просветитель. VII // Иосиф Волоцкий. Просветитель или обличение ереси жидовствующих. Москва: Свято-Троицкая Сергиева лавра. 1993.
22. Иосиф Волоцкий., Послание Василию III о еретиках. // Послание Иосифа Волоцкого. Москва., Ленинград., 1959.
23. История Политических и правовых учений / Под общей редакцией В.С. Нерсесянса. Москва., 2000.
24. Кабанков Ю., Максим Грек и проблематика апологии Православия в русле концепции «Москва - третий Рим» // Кабанков Ю., Последний византиец русской книжности. Преподобный Максим Грек. Владивосток: Издательство Дальневосточного университета. 2007.
25. Казакова Н.А. Максим Грек и идея сословной монархии// Общество и государство в феодальной России. Москва., 1975.
26. Казакова Н.А., Максим Грек в советской историографии. Проблемы русской общественной мысли конца XV - первой трети XVI в. в советской историографии // ВИ., № 1., 1987.
27. Кантор В., «Москва-Третий Рим» реалии и жизнь мифа. // Весник Европы № 36., 2013 / Ad Imperio. 2000. №2.
28. Кантор В., Русская империя и Православие. // Октябрь. № 7. 2002.
29. Каптеров Н.А., В чем состояло истинное монашество по воззрениям Максима Грека. // Богословский вестник. Январь. 1903.
30. Каштанов С. М., Итоги финансовой политики в Русском государстве к середине XVI в. // История СССР. № 4. 1985.
31. Керов В.В., Формирование старообрядческой концепции «труда благого» в конце XVII- начале XVIII вв. // Старообрядчество: история, культура, современность. Выпуск №4, Боровск: Музей истории и культуры старообрядчества., 1995.
32. Кирилов И.А., Новое счастье. // Старая Русь. № 1. 1912.
33. Кистерев С. Н., Дело Аграфены Волынской и «Ответ» митрополита Макария // АЕ за 1998 г. Москва., 1999.

34. Ключев Н.А., Письма к Н.Ф. Христофоровой-Садомовой. // Север. №4. 1994.
35. Ключни // Католическая энциклопедия. Изд. францисканцев. Т.2. Москва., 2005.
36. Ключевский В.О., Русская история: Полный курс лекций. Кн. 2. Ростов на Дону: Феникс. 1998.
37. Костомаров Н. И., Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. Первый отдел. Выпуск №2. Санкт-Петербург., 1973.
38. Костомаров Н. И., Старинные Земские соборы // Исторические монографии и исследования. Т 19. Санкт-Петербург., 1887.
39. Лакиер А., О вотчинах и поместьях. Санкт-Петербург., 1848. / Плизгунов А.В., Историографические заметки о «нестяжательстве». // Архив русской истории. № 2. Москва., 1992.
40. Лебедев Н., Стоглавый собор 1551 года (Опыт изложения его внутренней истории). Вып. 1. Москва., 1882.
41. Лихачев Д.С., Россия никогда не была Востоком. (Об исторических закономерностях и национальном своеобразии: Евразия или Скандославия?) // Раздумье о России. Санкт-Петербург: Логос. 1999.
42. Лихачев Д.С., Эпоха подъема общественного значения литератур. // ПЛДР. Москва., 1984.
43. Лотман Ю. М., Очерки по истории русской культуры XVIII — начала XIX века // Из истории русской культуры. Т. IV. Москва., 1996.
44. Макарий (Веретенников) архимандрит., Стоглавый собор и Наливки. // Вестник церковной истории. № 3/4 (19/20). 2010.
45. Макиндер Х. Дж., Географическая ось истории. // Классика геополитики, XX век. / Сост. Королёв К., Москва: АСТ, 2003.
46. Максим Грек., Сочинения. В трех частях. Т. 2. Казань. 1859-1862.
47. Мельников Ф.Е., Блуждающее богословие. // В защиту старообрядческой иерархии. Блуждающее богословие. Об имеславном перстосложении. Барнаул: АКООХ-И. 2002.
48. Миртов П., Знаменитый древнерусский священник // Странник. Апрель. 1903.
49. Моисеева Г. Н., О идеологии нестяжателей // История СССР. № 2. 1961.
50. Николаевский П., Русская проповедь XV-XVI вв. // ЖМНП. № 4. 1868.
51. Новая философская энциклопедия. Т. 2. Москва., 2001.
52. Новейший философский словарь. / Под ред. А.В. Петровского Москва., 2005.

53. Новицкая Т. Е., Семидеркин Н. А., Штамм С. И., Комментарии к «Стоглаву» // РЗ. Т. 2. Москва., 1985.
54. Новые Послания Зиновия Отенского // ТОДРЛ. XXV. Москва., Ленинград., 1970.
55. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви // Юбилейный Архиерейский Собор Русской православной Церкви. Москва., 13-16 августа 2000 г.
56. Павлов А.С., Курс церковного права. Троице-Сергиева лавра., 1902.
57. Павлов А. П., Судьбы самодержавия и земства в России XVI в. // История России: народ и власть. Санкт-Петербург., 1997.
58. Писаревский Н., Значение Стоглавого собора (1551 г.) в истории Русской церкви // Богословский вестник. № 6. 1895.
59. Платонов О., Труд и собственность в учении Русской Церкви. Св. муч. Владимир, Митрополит Киевский и Галицкий («Голос Церкви». 1912. декабрь) // Экономика русской цивилизации. Москва., 1995.
60. Платонов С. Ф., Лекции по русской истории. // Платонов С. Ф. Сочинения по Русской истории. Т. 1., Санкт-Петербург., 1993.
61. Платонов С. Ф., Лекции по русской истории. Иван Грозный. // Платонов С. Ф. Сочинения по Русской истории. Т. 2. Санкт-Петербург., 1994.
62. Плигузов А. И., Вступление Вассиана Патрикеева в полемику о монастырских землях и творческая история «Собрания некоего старца» // Исследования по источниковедению истории СССР до октябрьского периода. Москва., 1987.
63. Плюханова М.Б., О традициях Софийских и Успенских церквей в русских землях до XVI в. // Лотмановский сборник. Москва., 1997.
64. Повесть временных лет. // Памятники литературы Древней Руси: XI - начало XII века. Москва., 1978.
65. Покровский С.А., Из истории русской политической мысли XVI в. //Труды ВЮЗИ. Москва., 1971.
66. Полемические сочинения инока-князя Вассиана Патрикеева. // Православный собеседник. 1863. Ч. 3.
67. Послание Филофея, старца Псковского Елеазарова монастыря к дьяку Михаилу Мунехину. // Православный собеседник. Кн. II. Казань. 1861.
68. Прохоров Г.М., Преподобный Нил Сорский и его место в истории русской духовности. // Преподобный Нил Сорский и Иннокентий Комельский. Сочинения. / Подготовлено Г.М. Прохоров. Санкт-Петербург: Издат. Щ. Абышко. 2005.
69. Псковские летописи. Вторая половина. Выпуск № 1. Санкт-Петербург.

70. Радлов Э.Л., Очерки истории русской философии. // Философия истории в России: Хрестоматия. / Составитель Овчинников Г.К., Москва: Логос. 1996.
71. Ржига В. Р., Неизданные сочинения Максима Грека. // *Byzantinos slavica*. V. VI. Praha., 1935-1936.
72. Рогов В.А., Этюды о параллелях в средневековой теории права // *Femus*. Выпуск № 3.
73. Романов Б. А., К вопросу о земельной политике «Избранной рады» // Исторические записки. № 38. 1951.
74. Российская академия наук. Вып. 4. Москва, 1988. № 49.
75. Российское законодательство X-XX вв. Т. II. Москва., 1985.
76. Русская философия собственности (17-20 вв.). Санкт-Петербург., 1993.
77. Русский феодальный архив (РФА) XIV первой трети XVI в. Вып. 1-4. / Под ред. В. И. Буганова.
78. Русское православие, вехи истории. // Москва: Полит. Издат. 1989.
79. Рябушинский В.П., Старообрядчество и русское религиозное чувство. // Север. № 9. 1994.
80. Савицкий П.Н., Евразийство // Мир России - Евразия: Антология. Москва: Высшая школа., 1995.
81. Савицкий П.Н., Подданство идеи // Мир России – Евразия: Антология. Москва: Высшая школа., 1995.
82. Сахаров А. М., Церковь и образование русского централизованного государства//Вопросы истории. № 1. 1966.
83. Сергей (Соколов) епископ., Московский благовещенский священник Сильвестр как государственный деятель // ЧОИДР. Кн. 1. 1893.
84. Сеницына Н. В., Послание Максима Грека Василию III // Византийский временник. Т. 26. Москва., 1965.
85. Судные списки Максима Грека и Исаака Собаки. / изд. Н.Н. Покровским. Москва., 1971.
86. Торке Х., Так называемые Земские соборы в России // Вопросы истории. № 11. 1991.
87. Трахтенберг О. В., Общественно-политическая мысль в России в XV - XVII веках // Из истории русской философии. Сборник статей / Под общей редакцией И. Я. Щипанова. Москва: Московский ордена Ленина Государственный Университет имени М.

В. Ломоносова; Философский факультет; Кафедра истории русской философии; Государственное издательство политической литературы. 1952.

88. Успенский Б.А., Европа как метафора и как метонимия (применительно к истории России) // Вопросы философии. № 6. 2004.

89. Федотов Г. П., Трагедия древнерусской святости // Федотов Г. П., О святости, интеллигенции и большевизме. Избранные статьи. Санкт-Петербург: Издание Санкт-Петербургского университета. 1994.

90. Филарет (Гумилевский) архиепископ., Сведения о Стоглавом соборе // Христианское чтение. Ч. 2. Санкт-Петербург., 1852.

91. Филофей Псковский., Послание к Великому Князю Ивану Васильевичу всея Руси. // Сокровища древнерусской литературы: Красноречие Древней Руси. Москва., 1987.

92. Хомяков А. С., О старом и новом. // Русская Идея: Сборник произведений русских мыслителей. Москва: Айрис-пресс. 2002.

93. Церковь в истории России. Москва., 1967.

94. Шапошник В. В., О взаимоотношениях церковной и светской власти в России середины XVI в. (по «Стоглаву») // Империи нового времени: типология и эволюция (XV — XX вв.). Санкт-Петербург., 1999.

95. Шафаревич И.Р., Взгляд на русскую историю // Психология национальной нетерпимости: Хрестоматия. / Сост. Черновская Ю.В., Минск: Харвест., 1998.

96. Шмидт С. О., Митрополит Макарий и государственные преобразования в России в середине XVI в. // Тысячелетие крещения Руси. Москва., 1989.

97. Якеменко Б.Г., Эсхатологическая идея Града Небесного, Нового Иерусалима и ее отражение общественной мысли Руси XIII – начале XVIII вв. // Старообрядчество: история, культура, современность. Выпуск №4. Боровск: Музей истории и культуры старообрядчества., 1995.

Литература

1. Алексеев Н. Н., Русский народ и государство. Москва: Аграф, 1998.
2. Альшиц Д. Н., Начало самодержавия в России. Государство Ивана Грозного. Ленинград: Наука. 1988.
3. Бакулов В.Д., Социокультурные метаморфозы утопизма. Ростов на Дону: Изд-во РГУ.
4. Бахрушин С. В., «Избранная рада» Иван Грозный. Москва., 1954.
5. Бахрушин С.В., Иван Грозный. Москва: Госполитиздат., 1942.
6. Беляев И. Д. Земские соборы на Руси. Москва., 1902.
7. Беляев И. Д. Судьбы Земщины и выборного начала на Руси. Москва, 1903.
8. Бердяев Н.А., Истоки и смысл русского коммунизма. Москва: Логос. 1997.
9. Бердяев Н.А., Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX ве а. // О России и русской философской культуре. Философы русского послеоктябрьского зарубежья. Москва., 1990.
10. Биффи Дж., Я верую: Краткое изложение католического вероучения. Милан: Editoriale Jaca Book, 1990.
11. Бицилли П.М., Элементы средневековой культуры. Санкт-Петербург., 1995.
12. Борисов Н. С., Русская церковь в политической борьбе XIV-XV вв. Москва., 1986.
13. Борисов Н. С., Церковные деятели средневековой Руси XIII — XVII вв. Москва., 1988.
14. Бочкарев В. А., «Стоглав» и история Собора 1551 г. Историко-канонический очерк. Юхнов. 1906.
15. Будовниц И.У., Монастыри на Руси и борьба с ними крестьян в XIV-XVI вв. Москва., 1966.
16. Будовниц И.У., Русская публицистика XVI века. Москва: Академия наук СССР., 1947.
17. Вальденберг В.Э., Древнерусские учения о пределах царской власти. Очерк политической литературы от Владимира Святого до конца XVI в., Прага., 1916.
18. Величко А.М., Философия русской государственности. Санкт-Петербург., 2001.
19. Величко А.М., Церковь и император в византийской и русской истории (историко-правовые очерки). Санкт-Петербург., 2006.
20. Вернатский Г.В., Русская история. Москва: Аграф. 2001.

21. Веселовский С. Б., Исследования по истории опричнины. Москва., 1963.
22. Веселовский С. Б., Феодальное землевладение в Северо-Восточной Руси. Т. 1. Москва, Ленинград: Издательство АН СССР., 1947.
23. Виппер Р. Ю., Иван Грозный. Москва.; Ленинград., 1944.
24. Владимирский-Буданов М. Ф., Обзор истории Русского права. Киев., 1909.
25. Гегель Г.Ф., Сочинения. Т.7. Москва., 1934.
26. Гегель Г.Ф., Философия права. Москва., 1990.
27. Герберштейн С., Записки о Московнтских делах // Россия XVI века. Воспоминания иностранцев. Смоленск: Русич. 2003.
28. Гиренок Ф.И., Патология русского ума: Картография дословности. Москва: Аграф. 1998.
29. Голубинский Е. Е., История канонизации святых в Русской церкви. Москва., 1903.
30. Горский А.Д., Борьба крестьян за землю на Руси в XV- начале XVI вв. Москва., 1973.
31. Громов М. Н., Козлов Н. С. Русская философская мысль X - XVII веков. Учеб. пособие. Москва: Издательство МГУ. 1990.
32. Громов М.Н., Структура и типология средневековой философии. Москва: Российская Академия Наук: Институт философии. 1997.
33. Громогласов И. М., Новая попытка решить старый вопрос о происхождении Стоглава. Рязань., 1905.
34. Данилова Л.В., Дворниченко А.Ю., Понятие земельной вотчины в средневековой Руси. Средневековая и новая Россия. Санкт Петербург., 1996.
35. Де Фрис В., Православие и Католичество: Противоположность или взаимодополнение? Брюссель: Жизнь с Богом, 1992.
36. Дьяконов М. А., Власть московских государей: Очерки из истории политических идей Древней Руси до конца XVI в. Санкт-Петербург., 1889.
37. Дьяконов М., Власть московских государей. Санкт-Петербург., 1889.
38. Евгений (Болховитинов) митрополит., Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина Греко-Российской церкви. Т. 2. Санкт-Петербург., 1827.
39. Евлампиев И.И., История русской философии. Учебное пособие для вузов. Москва: Высшая школа. 2002.

40. Емченко Е. Б., «Священство» и «царство» на Стоглавом соборе // Римско-константинопольское наследие на Руси: идея власти и политическая практика. Москва., 1995.
41. Емченко Е. Б., Стоглав. Исследование и текст. Москва: Индикт., 2000.
42. Ефимов Н.И., Русь - Новый Израиль: Теократическая идеология своеземного православия в допетровской письменности. Казань., 1912.
43. Жданов И. Н., Материалы для истории Стоглавого собора. // Жданов И. Н. Сочинения. Т. 1., Санкт-Петербург., 1904.
44. Жданов И. Н., Сочинения царя Ивана Васильевича. Сочинения. Т. 1. Санкт-Петербург., 1904.
45. Живов В. М., История русской святости. Православный приход Храма Казанской иконы Божией Матери в Ясенево. 2001.
46. Жидков В. С., Соколов К. Б. Десять веков российской ментальности: картина мира и власть. Москва: Алетейя. 2001.
47. Загоскин Н. П., История права Московского государства. Т.1. Казань, 1877.
48. Занков П.М., Старец Артемий, писатель XVI в. Санкт-Петербург., 1887.
49. Зеньковский В.В., История русской философии. Москва: ЭКСМО; Харьков: Фолио. 2001.
50. Зеньковский В.В., История Русской философии. Т.1., Ч1. Ленинград: ЭГО. 1991.
51. Зеньковский С.А., Преподобный Иосиф и иосифляне // Вестник. Т 90. Париж: YMCA-Press. 1956.
52. Зеньковский С.А., Русское старообрядчество: Духовные движения семнадцатого века. Москва: Церковь. 1995.
53. Зимин А. А., И. С. Пересветов и его современники. Очерки по истории русской общественно-политической мысли середины XVI в. Москва: Академии Наук СССР., 1958. Зимин А. А., Реформы Ивана Грозного. (Очерки социально-экономической и политической истории России XVI в.). Москва., 1960.
54. Зимин А. А., И. С. Пересветов и его современники. Очерки по истории русской общественно-политической мысли середины XVI в. Москва: Академии Наук СССР., 1958.
55. Зимин А. А., Крупная феодальная вотчина и социально-политическая борьба в России (конец XV – XVI в.). Москва: Наука., 1977.
56. Зимин А. А., Россия на пороге нового времени, Ленинград., 1972.
57. Зимин А. А., Хорошкевич А. Л., Россия времени Ивана Грозного. Москва: Наука., 1982.

58. Зими́на А.А., Лу́рье Я.С., Послания Иосифа Волоцкого. Москва, Ленинград: Издательство АН СССР. 1959.
59. Золотухин Н.М., Развитие русской средневековой политико-правовой мысли. Москва., 1985.
60. Иконников В.С., Максим Грек и его время. Изд. 2-е. Киев., 1915.
61. Иларион Киевский митрополит., Слово о Законе и Благодати. Москва.: Институт русской цивилизации., 2011.
62. Иоанн (Снычев) митрополит., Самодержавие духа. Очерки русского самосознания. Санкт-Петербург., 1994.
63. Иоанн (Снычев), митрополит., Русская симфония. Очерки русской историософии. Санкт-Петербург., 2004.
64. Исаев И.А., Золотухина Н.М., История политических и правовых учений России XI- XX вв. Москва., 1995.
65. Казакова Н. А., Вассиан Патрикеев и его сочинения. Москва., Ленинград., 1960.
66. Казакова Н.А., Лу́рье Я.С., Антифеодальные еретические движения на Руси. Москва: Источник 1955.
67. Каптерев Н. Ф., Царь и церковные Московские соборы XVI и XVII столетий // Богословский вестник. 1906. Ноябрь.
68. Каптерёв Н.Ф., Патриарх Никон и царь Алексей Михайлович. В 2 тт. Т. 2. Москва: Изд-во Спасо- Преображенского Валаамского монастыря. 1996.
69. Карамзин Н. М., История государства Российского. Кн. 3. Т. 9. Москва., 1989.
70. Карамзин Н. М., История государства Российского. Кн. 2. Т. 8. Москва., 1989.
71. Карташёв А.В., Очерки по истории русской церкви. В 2 томах. Т. 1. Москва., 1993.
72. Карташев А.В., Очерки по истории Русской Церкви. Т. 1. Москва: «ТЕРРА»-«TERRA». 1993.
73. Каштанов С. М. Финансы средневековой Руси. Москва., 1988.
74. Ключевский В. О., Курс русской истории. Т. 2. Москва., 1916.
75. Ключевский В. О., Состав представительства на Земских соборах Древней Руси. Сочинения. Т. 7. Москва, 1990.
76. Кобрин В. Б., Власть и собственность в средневековой России (XV-XVI вв.). Москва: Мысль., 1985.
77. Кобрин В. Б., Власть и собственность в средневековой России. Москва., 1985.

78. Козлов Н.С., Развитие общественно-политической и философской мысли в эпоху русского средневековья IX – XVI вв. Москва: МГУ. 1961.
79. Козлов Н.С., Развитие общественно-политической и философской мысли в эпоху русского средневековья IX-XVI вв. Москва.: Издательство МГУ. 1961.
80. Колганов М. В., Собственность. Докапиталистические формации. Москва., 1962.
81. Колычева Е.И., Аграрный строй России XVI века. Москва: Наука., 1987.
82. Комаров Ю.С., Общество и личность в православной философии. Казань: Изд-во КГУ., 1991.
83. Копанев А.И., История землевладения Белозерского края в XV-XVI вв. Москва., Ленинград., 1951.
84. Корецкий В., Церковь в истории России. Москва., 1967.
85. Курбский А.М., История о Великом князе Московском. Москва., 2001.
86. Курукин И. В., Заметки о нестяжательстве и иосифлянстве (историографическая традиция и источники) // Вопросы источниковедения и историографии истории СССР. Дюктябрьский период. Москва., 1981.
87. Лапин П., Собор, как высший орган церковной власти (историко-канонический очерк). Казань., 1909.
88. Латкин В. Н., Земские соборы Древней Руси. Санкт-Петербург., 1885.
89. Латкин В. Н., Лекции по внешней истории русского права. Московское государство – Российская Империя. Санкт-Петербург., 1890.
90. Латкин В. Н., Лекции по внешней истории русского права. Санкт-Петербург., 1888.
91. Лебедев Н. Макарий, митрополит Всероссийский. Москва., 1877.
92. Лебедев Н. Стоглавый собор 1551 г. (опыт изложения его внутренней истории). Москва., 1882.
93. Лелотт Ф. иеромонах., Решение проблемы жизни: Христианское мировоззрение. В 5 частях. От Христа до нас. Ч. 3. Брюссель: Жизнь с Богом. 1959.
94. Лихачёв Д. С., Сочинения царя Ивана Васильевича Грозного // Избранные работы в 3-х томах., Т. 2. Ленинград: Художественная литература. 1987.
95. Лурье Я. С., Идеологическая борьба в русской публицистике конца XV – начала XVI века. Москва., Ленинград: Наука. 1960.
96. Макарий (Булгаков), митрополит., История русской Церкви в 7 кн. Кн. IV. Москва: Изд-во Спасо-Преображенского Валаамского монастыря. 1994.

97. Макарий (Веретенников). Новый список. Повести о кончине Митрополита Макария // Святитель Макарий митрополит Московский и всея Руси (1482— 1563). Москва., 1996.
98. Милюков П. Н., Очерки по истории русской культуры. Ч. 2. Санкт-Петербург., 1897.
99. Милюков П.Н., Очерки по истории русской культуры. Т. 2., Ч 1., Москва., 1994.
100. Милютин В.А., О недвижимых имуществах духовенства в России. Москва: Университетская типография. 1862.
101. Моисеева Г. Н., «Валаамская беседа» — памятник русской публицистики середины XVI в. Москва.; Ленинград., 1958.
102. Моисеева Г. Н., Русское православие: вехи истории. / Науч. редактор А. И. Климбанов., Москва: Политиздат. 1987.
103. Моисеева Г.Н., Валаамская беседа – памятник русской публицистики 16 в., Москва., 1958.
104. Момджян К.Х. Социум. Общество. История. Москва., 1994.
105. Никанор (Бровкович) архиепископ., О перстосложении для крестного знамения и благословения. Санкт-Петербург., 1890.
106. Никольский Н.М., История Русской Церкви. Москва., 1989.
107. Нил Сорский. Устав о скитской жизни. Загорск.: Изд-во Свято-Троицкой Сергиевой Лавры. 1991.
108. Нил Сорский., Предание ученикам своим о жительстве скитском. Санкт-Петербург., 1912.
109. Новикова Л. И., Сиземская И. Н., Русская философия истории. Курс лекций. Москва: ИЧП «Издательство Магистр». 1997.
110. Новикова Л.И., Сиземская И.Н., Русская философия истории. Москва: Аспект Пресс., 2000.
111. Новицкая Т. Е., Семидеркин Н. А., Штамм С. И. Комментарии к «Стоглаву» // РЗ. Т. 2. Москва., 1985.
112. Новицкая Т.Е., Семидеркин Н.А., Штамм С.И., Стоглав. Комментарии. // Российское Законодательство периода образования и укрепления русского централизованного государства. Москва., 1985.
113. Носов И.В., Становление сословно-представительных учреждений в России. Ленинград., 1969.

114. Носов Н. Е., Становление сословно-представительных учреждений в России. Москва: Наука., 1969.
115. Одинцов М.И., Государственно-церковные отношения в политической истории России. Москва., 1995.
116. Павлов А.С., Исторический очерк секуляризации церковных земель в России. Ч. 1. Одесса., 1871.
117. Пересветов И.С., Сочинения. Москва., 1956.
118. Платонов С. Ф., Лекции по русской истории // Платонов С. Ф., Сочинения по русской истории. Т. 1. Санкт-Петербург., 1993.
119. Платонов С. Ф., Полный курс лекций по Русской Истории. / Беляев И. В., Об историческом значении царства Бориса Годунова. Москва: АСТ, под ред. О. В. Климовой., 2017.
120. Плизгунов А. И., Памятники раннего нестяжательства первой трети XVI века. Москва., 1986.
121. Плюханова М.Б. Сюжеты и символы Московского царства. Санкт-Петербург., 1995.
122. Покровский В.С., История русской общественной мысли. Курс лекций: История русской политической мысли. Москва., 1951.
123. Послание Филофея, старца Псковского Елеазарова монастыря к дьяку Михаилу Мунехину. // Православный собеседник. Кн. II. Казань. 1861.
124. Послания Иосифа Волоцкого, Москва., Ленинград, 1959
125. Пospelовский Д. В., Православная Церковь в истории Руси, России и СССР. Москва: Изд-во ББИ св. апостола Андрея. 1996.
126. Поссевино А. Е., Исторические сочинения о России XVI в. Кн. 2. Москва., 1983.
127. Пресняков А. Е., Московское царство. Российские самодержцы. Москва., 1990.
128. Псковские летописи. Вып. 1. Москва.; Ленинград., 1941.
129. Ржиги В. Ф., Опыты по истории русской публицистики XVI в. Максим Грек как публицист. Т. 1. Ленинград., 1934.
130. Савельев С.Н., Московский централизм. Москва., 1995.
131. Семенов В., Древняя русская Пчела по пергаментному списку. Санкт-Петербург., 1893.
132. Серафим (Соболев), архиепископ., Русская идеология / Отв. за вып. В. П. Пархоменко. 3-е изд. Санкт-Петербург: Издательство имени А. С. Суворина. 1992.

133. Сергеевич В. И. Лекции и исследования по истории Русского права. Санкт-Петербург., 1910.
134. Сергей (Соколов) епископ., Московский благовещенский священник Сильвестр как государственный деятель // ЧОИДР. Кн.1. 1893.
135. Серебрянский Н., Очерки по истории монастырской жизни в Псковской земле. Москва., 1908.
136. Синицына Н. В., Москва-третий Рим. Истоки и эволюция русской средневековой концепции. XV - XVI вв. Москва: Индрик. 1998.
137. Скрынников Р. Г., Государство и церковь на Руси XIV – XVI вв. Подвижники русской церкви. Новосибирск: Наука., 1991.
138. Скрынников Р. Г., Иван Грозный. Москва., 1975.
139. Скрынников Р. Г., Крест и корона. Церковь и государство на Руси IX -XVII вв. Санкт-Петербург: Искусство-СПБ. 2000.
140. Скрынников Р. Г., Крест и корона. Церковь и государство на Руси IX - XVII вв. Санкт-Петербург: Искусство-СПБ. 2000.
141. Скрынников Р. Г., Начало опричнины. Ленинград., 1966.
142. Скрынников Р. Г., Третий Рим. Санкт-Петербург., 1994.
143. Скрынников Р. Г., Царство террора. Санкт-Петербург: Наука. 1992.
144. Скрынников Р.Г., Государство и церковь на Руси XIV – XVI вв. Подвижники русской церкви. Новосибирск: Наука., 1991.
145. Скрынников Р.Г., Иван Грозный. Москва: Наука., 1983.
146. Скрынников Р.Г., Святители и власти. Ленинград., 1990.
147. Смирнов И. И., Очерки политической истории Русского государства 30 — 50 -х гг. XVI в. Москва.; Ленинград., 1958.
148. Соловьев С.М., Сочинения в 18 книгах. Кн. 4. Москва: Мысль., 1988.
149. Степун Ф.А., Москва – Третий Рим. // Степун Ф.А., Чаемая Россия. Санкт-Петербург.: РХГИ. 1999.
150. Стефанович Д., О Стоглаве. Его происхождении, редакции и состав. К истории памятников древнерусского Церковного права. Санкт-Петербург., 1909.
151. Тихомиров Л. А., Монархическая государственность. Москва: ГУП "Облиздат"; ТОО "Алир". 1998.
152. Трубецкой Н.С., Взгляд на Русскую историю не с Запада, а с Востока. // Классика геополитики, XX век. / Составитель Коралев К., Москва: АСТ. 2003.

153. Успенский Б. А., Избранные труды. В 2-х томах. Т. 1: Семиотика истории. Семиотика культуры. Москва: Школа «Языки русской культуры». 1996.
154. Успенский Б.А., Царь и патриарх: Харизма власти в России (Византийская модель и ее русское переосмысление). Москва: Язык русской культуры., 1998.
155. Федотов Г. П., Святой Филипп Митрополит Московский. Москва., 1991.
156. Федотов Г.П., Святые Древней Руси. Москва: Московский рабочий. 1990.
157. Филлюшкин А. И., История одной мистификации: Иван Грозный и “Избранная Рада”. Воронеж: ВГУ. 1998.
158. Флоринский Г., Памятники законодательной деятельности Душана, царя сербов и греков. Киев., 1888.
159. Флоровский Г., прот., Пути русского богословия. Вильнюс., 1991.
160. Флоря Б. Н., Иван Грозный. Москва: Молодая Гвардия., 2004.
161. Флоря Б. Н., Отношения государства и церкви. Москва: ЦНЦ «ПЭ»., 2007.
162. Хорошев А.С., Политическая история русской канонизации XI - XVI вв. Москва., 1986.
163. Хорошев А. С., Политическая история Русской канонизации. Москва., 1986.
164. Цыпин В.А., Церковное право. Москва., 1994.
165. Черепнин Л. В., Земские соборы Русского государства в XVI - XVII вв. Москва: Наука. 1978.
166. Черепнин Л.В., Русские феодальные архивы XIV-XV вв. Ч.2. Москва., 1951.
167. Чистяков О.И., Русское законодательство X-XX вв. Т. 2., Т. 3. Москва., 1993.
168. Чичерин Б. Н., О народном представительстве. Москва., 1866.
169. Шахов М.О., Старообрядческое мировоззрение: Религиозно-философские основы и социальная позиция. Москва: Издательство РАГС. 2001.
170. Шишова Н.В., История и культурология. Москва: Логос. 2000.
171. Шмеман А., прот., Исторический путь Православия. Москва., 1993.
172. Шмидт С. О., Россия Ивана Грозного. / Митрополит Макарий и правительственная деятельность его времени. Москва., 1999.
173. Шмидт С. О., Россия Ивана Грозного. Правительственная деятельность А. Ф. Адашева. Москва., 1999.
174. Шмидт С. О., Становление Российского самодержавства. Москва: Мысль. 1973.
175. Шмурло Е.Ф., История России 862-1917 гг. Москва.: Аграф. 1997.
176. Шпаков А. Я., Малинин В., Старец Елеазарова монастыря Филофей и его послания. Киев, 1901.

177. Шпаков А. Я., Стоглав., Киев., 1903.

178. Шуков Н.С., Щербак В.Н., О духовной сущности русской философии собственности // Современность в XX столетии: к 80-летию академика В.А. Виноградова. Москва: РОССПЭН. 2000.

179. Юрганов А. Л., Категории русской средневековой культуры. Москва., 1998.

Curriculum Vitae.

Јеромонах Андроник (Александр Дунаев).

Рођен 21 маја 1987. године у Приуралски, Руска Федерација.

2005-2010. године је завршио «Оренбушки Државни Универзитет», додељена је квалификација: Предавач електротехнике.

2010-2015. године је завршио «Верска организација – духовна образовна установа високог образовања „Оренбуршка Духовна Семинарија РПЦ МП“, додељена је квалификација: Стручњак из области православног богословља.

2017. године завршио је мастер академске студије, другог степена, на студијском програму Теолошки програм, обима 60 (шездесет) бодова ЕСПБ са просечном оценом 9,00, мастер теолог.

Изјава.

Под пунам одговорношћу изјављујем да исту тему нисам пријавио на неком другом факултету.

Београд, 02.07.2020.

јерот. Андроник (Грунић).

**Извештај са одбране предлога теме докторске дисертације
кандидата Андроника (Дунајева)**

Кандидат јеромонах Андроник (Дунајев) поднео је пријаву теме докторске дисертације у складу са чл. 27 Правилника о докторским студијама Универзитета у Београду. Уз пријаву је доставио и образложење теме из области *Историја Цркве*, код ментора проф. Др Радомира Поповића – *Историјско-богословска оцена односа између Цркве и државе у Русији у XV-XVI веку (критичко-компаративна анализа)*, који има неопходне референце за вођење овог докторског истраживања.

Студент јеромонах Андроник (Дунајев) одслушао је курикулум докторских студија на Православном богословском факултеу и остварио потребан број ЕСПБ бодова на докторским студијама и стекао могућност да пише докторски рад.

Предмет и циљ дисертације *Историјско-богословска оцена односа између Цркве и државе у Русији у XV-XVI веку (критичко-компаративна анализа)* јесу схватања средњовековних руских мислилаца у односу Цркве и државе, као и концептуализација верских представа о власти у руској богословској мисли XV-XVI века, а све то треба да буде реализовано на основу опсежних истраживања историјских феномена са нагласком на њихове оцене, а не на дескрипцију. Теза јесте оригинална идеја и значајна је за развој богословске науке, њену примену, односно развој научне мисли уопште. Кандидат је предложио чак 21 научну хипотезу коју ће истражити научном методологијом и дати одређене закључке. Методологија истраживања биће базирана на упоредно-историјским и аналитичким методама.

Наставно-научно Веће одредило је Комисију за оцену научне заснованости теме докторске дисертације кандидата.

Дана 28. септембра 2020. године, Комисија у саставу проф. др Владислав Пузовић, проф. др Зоран Деврња и др Ивица Чаировић, доцент, електронским путем (преко *Скајпа*) приступила је оцењивању научне заснованости теме докторске дисертације кандидата Андроника (Дунаева) и то у кабинету 129 на Православном богословском факултету Универзитета у Београду.

Студент докторских студија Андроник (Дунајев) бранио је предложеној тему пред одговарајућом Комисијом, а одбрани је присуствовао и проф. др Радомир Поповић, као ментор, у складу са чл. 28 Правилника о докторским студијама.

На почетку, проф. др Владислав Пузовић је поздравио кандидата и упутио му неколико питања у вези са достављеним материјалом, а посебно је усмерио пажњу кандидата на актуелност теме за руску и српску богословско-историјску јавност. Проф. Пузовић је констатовао да су предложени задаци и научне хипотезе опширни и да кандидат приликом писања рада треба да усмери своју пажњу на конкретне оцене, а не на описе историјских дешавања (нпр. Стоглави сабор). Дакле, кандидат треба да профилише своје истраживање на тему. Јеромонах Андроник је разумео сугестије проф. Пузовића.

Затим је проф. др Зоран Деврња приступио оцени предлога теме и констатовао је да су предложени извори, дакле дела руских богослова из тог периода, оскудни, те да кандидат мора на томе да ради. Затим је констатовано да је ово трећа докторска теза која у овој години на Православном богословском факултету треба да буде реализована, која је у вези са богословљем и историјом Руске православне Цркве те предлаже да се у комисију за писање рада позове проф. др Наталија Јурјевна Сухова, редовни професор Богословског факултета Православног Светотихоновског универзитета у Москви, која би могла да помогне при изради поменутих докторских теза, а посебно приликом истраживања Андроника (Дунајева).

На крају је др Ивица Чаировић, доцент, указао на потенцијалне методолошке проблеме са којима би кандидат могао да се сусретне на основу предложених хипотеза и литературе. Констатовано је да је истраживање постављено преопширно и да би требало да се кандидат усмери на богословско-историјске оцене односа између Цркве и државе. Кандидату је сугерисано да ради на оригиналним историјским изворима, те да користи и монографије западних научника, како би рад добио на комплементарности и значају за развој богословско-историјске науке. Јеромонах Андроник је разумео све напомене и сагласио се са предлозима.

Чланови Комисије су једногласно донели одлуку да је кандидат Андроник (Дунајев) одбранио тему докторске дисертације, те да је тема дисертабилна и самим тим прихваћена. Приликом доношења одлуке оцењено је да је предложена идеја са хипотезама оригинална и јесте од значаја за развој науке и да су резултати овог истраживања примењиви и могу да инспиришу и нека будућа научна истраживања.

Комисија је сагласна да ментор буде проф. др Радомир Поповић, те доставља овај извештај Наставно-научном већу на даљу процедуру.

У Београду,

Дана 28. септембра 2020. године.

проф. др Владислав Пузовић
председник Комисије

проф. др Зоран Деврња

др Ивица Чаировић, доц.